

РОЗДІЛ 6

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'22:82'130.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.32>

МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

MULTIMODALITY AS A TOOL FOR REPRESENTING NATIONAL IDENTITY IN LITERARY TEXTS

Давиденко А.О.,

orcid.org/0000-0001-8499-6674

доктор філософії, доцент,

доцент кафедри іноземних мов і перекладу

Державного університету «Київський авіаційний інститут»

Базова В.І.,

orcid.org/0000-0002-0156-4196

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов і перекладу

Державного університету «Київський авіаційний інститут»

Іванов Є.О.,

orcid.org/0000-0002-1318-0472

доктор філософії,

старший викладач кафедри іноземних мов і перекладу

Державного університету «Київський авіаційний інститут»

У статті досліджено феномен мультимодальності як ефективного інструменту репрезентації національної ідентичності в художньому тексті. У центрі уваги перебуває аналіз механізмів інтермодальної взаємодії семіотичних кодів, зокрема вербального, візуального, символічного, аудіального та фольклорного, які в комплексі утворюють багатшарову модель культурного вираження. У науковій розвідці обґрунтовано, що мультимодальність, як засіб поєднання різнорідних комунікативних модусів, не лише розширює інтерпретаційний простір художнього тексту, а й виконує культуротворчу функцію. Особливу увагу у роботі приділено соціосеміотичному підходу до аналізу літератури, який базується на дослідженні мови як однієї з багатьох репрезентативних систем у культурі. У межах статті мультимодальність осмислюється як простір, у якому інтегруються культурні коди нації: міфологеми, архетипи, фольклорні символи, особливості ландшафту, мовні варіанти, алюзії на спільний історичний досвід. Розглянуто приклади з української, європейської, азійської, африканської та латиноамериканської літератур, що ілюструють транснаціональний потенціал мультимодального тексту. Наведені у статті приклади засвідчують, що художній текст, структурований мультимодально, здатен ефективно зберігати національну пам'ять, транслювати культурні цінності та слугувати інструментом самоідентифікації. У ході дослідження встановлено, що мультимодальність виконує низку ключових функцій: фіксація історичної пам'яті, консолідація національної спільноти, протистояння асиміляції, створення національного міфу та стимулювання інтеркультурного діалогу. Таким чином, мультимодальність виявляється не лише естетичним засобом виразності, а й механізмом національного самовираження, здатним адаптувати літературу до викликів глобалізованого світу. Перспективу подальших досліджень автори вбачають у глибшому аналізі специфіки функціонування окремих модальних елементів у літературному дискурсі та розкритті їхнього впливу на трансформацію ідентичності у мультикультурному контексті.

Ключові слова: національна ідентичність, семіотичні коди, культурна пам'ять, інтермодальна взаємодія, соціальна семіотика.

The article explores the phenomenon of multimodality as an effective tool for representing national identity in literary texts. The primary focus is on analyzing the mechanisms of intermodal interaction between semiotic codes (verbal, visual, symbolic, auditory, and folkloric ones) that together form a multi-layered model of cultural expression. The study argues that multimodality, as a means of combining diverse communicative modes, not only expands the interpretive space of a literary work but also performs a culture-forming function. Particular attention is given to the socio-semiotic approach to literature, which views language as one of many representational systems within culture. Within the scope of this article, multimodality is conceptualized as a space where national cultural codes are integrated: mythologemes, archetypes, folkloric symbols, landscape features, language varieties, and allusions to shared historical experience. The article examines examples from Ukrainian, European, Asian, African, and Latin American literature to illustrate the transnational potential of the multimodal text. These examples demonstrate that a multimodally structured literary text can effectively preserve

national memory, transmit cultural values, and serve as a means of self-identification. The study finds that multimodality fulfills several key functions: preserving historical memory, consolidating national communities, resisting assimilation, constructing national myths, and fostering intercultural dialogue. Thus, multimodality proves to be not only an aesthetic means of expression but also a mechanism of national self-representation capable of adapting literature to the challenges of a globalized world. The authors suggest that future research should focus on a deeper analysis of the specific functioning of individual modal elements in literary discourse and their impact on the transformation of identity in a multicultural context.

Key words: national identity, semiotic codes, cultural memory, intermodal interaction, social semiotics.

Постановка проблеми. Сучасна література дедалі частіше розглядається не лише як художній феномен, а й як культурний простір, у межах якого відтворюється та переосмислюється національна ідентичність. У глобалізованому світі, де нації стикаються з процесами культурної гомогенізації [7], художній текст стає інструментом опору культурній асиміляції та збереження автентичності.

Одним із провідних механізмів цього процесу є мультимодальність як інструмент репрезентації культури шляхом поєднання вербальних, візуальних, символічних, музичних, фольклорних та інших кодів, які в сукупності створюють багатшаровий образ нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень мультимодальність розглядається як один з ключових підходів до розуміння того, як значення конструюється через взаємодію різних семіотичних кодів. Вчені підкреслюють, що мультимодальність дозволяє інтегрувати різноманітні культурні елементи, пропонуючи глибше розуміння механізмів репрезентації національної ідентичності в художніх текстах. Г. Кресс вивчав мультимодальність як окреме лінгвістичне явище, зосереджуючись на її взаємодії з різними семіотичними кодами та її ролі в процесах творення значення [11; 12; 13]. М. Жовнір та Т. Лещенко досліджували візуальні метафори в мультимодальному тексті [2]. О. М. Калініченко студіювала роль мультимодальності в сучасній англійській художній літературі [3]. Т. Мандзаріс спрямовував свої дослідження на аналіз особливостей мультимодальності в американській художній літературі [15]. Є. О. Павліченко розглядав механізми використання візуальних символів у сучасній літературі України для формування ідентичності та культурної пам'яті [5]. О. С. Маріна, аналізувала інтермедіальність художніх форм в сучасному англійському поетичному дискурсі [4]. А. О. Цапів, та О. В. Ставенко вивчали мультимодальне конструювання етнокультурних смислів у художніх наративах для дітей [6].

Постановка завдання. Мета статті – розкрити сутність мультимодальності як інструменту репрезентації національної ідентичності та особливості її функціонування у художніх текстах.

Виклад основного матеріалу. У гуманітарних науках мультимодальність тлумачиться як поєднання різних семіотичних систем для передачі смислів. Л. Джевїтс і Г. Кресс наголошують, що мультимодальність передбачає взаємодію вербального, візуального, аудіального та інших каналів комунікації [10, с. 11]. Один із теоретичних коренів мультимодальності – соціальна семіотика. Зокрема, робота [9] М. А. К. Голлідей *Language as Social Semiotic: The social interpretation of language and meaning*, у якій розглядаються мовні функції та значення в соціальному контексті, заклала основу ідеї, що значення формується не лише через мову, але через весь набір семіотичних ресурсів. Початок широкого використання терміну «мультимодальність» у різних дисциплінах (соціальна семіотика, лінгвістика, освіта, медіа-дослідження) припав на середину 1990-х років. Цьому значною мірою сприяли дослідження Г. Кресса та Т. ван Левена, особливо їх робота *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication* [14], яка стала однією з перших спроб систематизувати теорію мультимодального дискурсу, описати способи кодування інформації в контексті комунікації.

У сучасних дослідженнях мультимодальність дедалі частіше постає як міждисциплінарна концепція, що перетинає межі літературознавства, культурології, філософії, медіазнавства та соціолінгвістики. Зокрема, в культурологічному вимірі мультимодальність розглядається як форма культурного кодування досвіду через багатоаспектну семіотичну взаємодію. Вона не лише «вшиває» культурні коди в текст, а й транслює способи їх інтерпретації відповідно до соціального та історичного контексту.

У літературознавстві цей термін набуває ширшого змісту, адже художній текст, навіть будучи суто словесним, може «інтегрувати» фольклорні, міфологічні, культурні коди, створюючи поліфонію культурних смислів. Мультимодальність проявляється у взаємодії різних способів кодування інформації (семіотичних систем) у межах одного тексту [1, с. 178].

Філософська традиція постструктуралізму вказує на розмитість меж між текстом і реальністю, що резонує з ідеєю мультимодальності як мно-

жинного вияву значення. У цьому сенсі художній текст, репрезентуючи національну ідентичність, не є «дзеркалом» культури, а радше простором її конструювання. Мультимодальність забезпечує можливість одночасного функціонування кількох смислових рівнів: символічного, архетипового, емоційного, естетичного, дискурсивного.

Крім того, мультимодальний підхід дозволяє подолати колоніальний та євроцентричний погляд на літературу, надаючи простір для автентичного вираження «інших» культур. У літературі постколоніальних країн мультимодальність часто використовується для реставрації витісненої ідентичності – через повернення до фольклорних жанрів, використання місцевих мов, реміфологізацію історії та поєднання письмових і усних наративів [8, с. 235].

У контексті художньої літератури мультимодальність виявляється у способах комбінування вербальних і невербальних засобів для створення глибших рівнів смислу. На відміну від традиційного уявлення про художній текст як виключно вербальний, сучасна література дедалі частіше використовує різні модальні ресурси: візуальні (ілюстрації, типографіка, символи), акустичні (фонетичне структурування, ритм, звукова образність), просторові (організація тексту на сторінці, графічні структури) тощо. Ці модальні компоненти взаємодіють із мовним рівнем і створюють цілісний мультимодальний простір, у якому художнє значення постає як результат міжмодальної кооперації [16, с. 145–147].

Особливо яскраво мультимодальність виявляється у поезії, де візуальна форма (рядки, строфи, відступи) та звукова організація (алітерації, рими, ритм) працюють разом для створення естетичного ефекту. Також прозові твори можуть містити вставки іншомовного тексту, листів, діаграм, газетних вирізок – тобто працюють із текстом як поліформатним середовищем [15, с. 66].

Це наближає художній текст до гібридних жанрів, що межують із візуальним мистецтвом, кіно або цифровою культурою.

У мультимодальних художніх текстах важливу роль відіграє інтермодальна взаємодія – тобто спосіб, у який різні модуси не просто співіснують, а підтримують або контрастують один одного, створюючи нову якість смислу. Наприклад, зображення може візуалізувати те, що не артикулюється в тексті, або навпаки – вступати з ним у полеміку. Таким чином, мультимодальність у художньому тексті розширює інтерпретаційний потенціал твору, а також відображає сучасні тенденції до перетину жанрів, форматів і культурних кодів.

Мультимодальність як інструмент репрезентації національної ідентичності в художньому тексті у цьому контексті постає як синтез міфологічних та релігійних символів, національно маркованих образів природи та простору, мовних і діалектних особливостей, інтертекстуальних посилань на культурні архетипи. Вона виконує функцію «мосту» між текстом і нацією, дозволяючи читачеві ідентифікувати себе з певною культурною спільнотою (табл. 1).

Своєю чергою українська література здавна використовує мультимодальні коди для утвердження національної ідентичності. У поезії Тараса Шевченка природа («тополя», «степ», «Дніпро») постає не лише як пейзаж, а як символ історичної пам'яті й долі України. Міфологічні мотиви («Причинна», «Русалка») поєднані з народнописенною традицією, утворюючи синтетичний культурний код. У новелі Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» поєднані гуцульська міфологія, фольклорні пісні та природні символи Карпат, які репрезентують багатшарову картину українського світу. У романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» поєднуються історичні реалії, міфологічні архетипи та національні символи, що фор-

Таблиця 1

Ключові елементи мультимодальності в художньому тексті

Елемент	Приклади реалізації	Роль у формуванні ідентичності
Міфологічні та релігійні символи	Біблійні алюзії у Дж. Джойса; ведійські мотиви у <i>Kamayani</i>	Створення національних міфів
Природа як культурний код	Сніг у Кавабати; степ і Дніпро у Шевченка	Символ історичної пам'яті та естетики
Фольклор та усна традиція	Гуцульські пісні у Коцюбинського; африканські приказки у Ч. Ачебе	Збереження автентичності
Мова і діалекти	Ірландські діалекти у <i>Ulysses</i> ; українські народні вислови	Відтворення «голосу народу»
Інтертекстуальні алюзії	Міфологічні архетипи у Маркеса	Універсалізація національного досвіду

мує новітню модель культурної пам'яті. Відтак, українська література демонструє використання мультимодальних стратегій у конструюванні ідентичності.

Наведена таблиця демонструє приклади мультимодальності в літературі різних регіонів і їх вплив на формування та відображення культурної та національної ідентичності (табл. 2).

Ці приклади свідчать, що мультимодальність у літературі є потужним засобом конструювання колективної пам'яті, духовної та естетичної ідентичності, а також опору асиміляційним чи колоніальним впливам, відображаючи різноманітні способи взаємодії авторів із культурною спадщиною та суспільними цінностями.

У сучасних гуманітарних студіях мультимодальність розглядається не лише як поєднання різних семіотичних кодів, а й як важливий інструмент культурного самовираження. У художньому тексті вона постає важливим засобом репрезентації національної ідентичності, адже дозволяє поєднати мовні, символічні, візуальні та інтертекстуальні коди. Завдяки цьому література здатна не просто відображати, а й активно формувати культурний досвід спільноти, закріплювати її цінності та виражати унікальність національного світоусвідомлення [8, с. 243]. Варто виокремити такі функції мультимодальності як інструменту репрезентації національної ідентичності в художньому тексті:

- збереження культурної пам'яті (література фіксує та транслює історичний досвід нації через символи й архетипи);
- консолідація спільноти (мультимодальність забезпечує відчуття приналежності до певної культури, створює колективну ідентичність);
- опір асиміляції (через багатшаровість культурних кодів література зберігає національну унікальність у глобалізованому світі);

- створення національного міфу (художній текст виступає простором творення історії нації);
- формування інтеркультурного діалогу (порівняння різних літературних модусів дає змогу виявити унікальність та спільні механізми конструювання ідентичності).

Отже, функції мультимодальності в художньому тексті виходять за межі естетичного виміру й безпосередньо пов'язані з процесами ідентифікації. Вона забезпечує збереження пам'яті, консолідує спільноту, протистоїть асиміляційним тенденціям, формує національний міф та відкриває простір для інтеркультурного діалогу. Таким чином, мультимодальність виступає одним із ключових механізмів репрезентації та утвердження національної ідентичності у літературному дискурсі.

Окрему увагу варто приділити емоційній складовій мультимодального художнього тексту. Як стверджують дослідники [17, с. 280], естетичний досвід читача формується не лише через лінгвістичні засоби, а й через вербально-візуальні патерни, які активують емоційну пам'ять. У контексті національної ідентичності це означає, що мультимодальність сприяє «емоційному закріпленню» образів культури. Звукові елементи (наприклад, ритм, алітерація), візуальні маркери (шрифтове виділення, графіка), повторювані культурні символи створюють враження належності до «свого» світу. Особливо це виявляється в дитячій та юнацькій літературі, яка через інтеграцію візуальних і фольклорних кодів активно формує національну самосвідомість. Наприклад, ілюстровані видання українських казок часто супроводжуються не лише художніми зображеннями, а й графічними елементами в національному стилі, що підсилює візуальну ідентифікацію з українською культурою.

Таким чином, можемо констатувати, що мультимодальність у художньому тексті виконує ще

Таблиця 2

Приклади мультимодальності в літературі

Регіон	Автор / твір	Елементи мультимодальності	Формування ідентичності
Україна	Т. Шевченко «Кобзар», М. Коцюбинський «Тіні забутих предків»	Фольклор, природа, міфологія	Національна пам'ять, боротьба
Європа	Дж. Джойс «Ulysses», А. Міцкевич «Дзяди»	Міфи, біблійні алюзії	Духовна ідентичність
Азія	Я. Кавабата «Snow Country», Дж. Прасад «Kamayani»	Природна символіка, веди	Естетика японськості, індійська ідентичність
Африка	Ч. Ачебе «Things Fall Apart»	Усна традиція, ритуали	Опір колоніалізму
Латинська Америка	Г. Г. Маркес «Сто років самотності»	Міфологізація історії, природа	Унікальна культурна модель

й афективну функцію – вона активізує емоційну пам'ять, що сприяє глибшому засвоєнню культурних моделей. У поєднанні з наративною структурою мультимодальність формує емоційну прив'язаність до національного тексту, закріплюючи почуття спільності.

Висновки. Відтак, мультимодальність у художньому тексті є універсальним інструментом формування та збереження національної ідентичності. Вона проявляється в поєднанні міфологічних, фольклорних, природних, мовних та інтертексту-

альних кодів, що разом формують цілісну картину культури. Наведені приклади демонструють, що попри універсальність механізмів мультимодальності, кожна культура наповнює їх власним змістом. Це забезпечує багатоголосність світової літератури та дозволяє художньому текстові виконувати низку функцій та демонструвати ідентичність нації. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні різних форм мультимодальності в художньому тексті та їх ролі у відтворенні та трансформації національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Давиденко А. О., Юхновець Н. П., Хайдарі Н. І. Образність війни в поетичних творах: мультимодальний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 36. С. 177–181.
2. Жовнір М., Лещенко Т. Візуальна метафора в мультимодальному тексті. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 76. Т. 3. С. 69–76.
3. Калініченко О. М. Мультимодальність художнього тексту: напрями лінгвопоеетологічних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 21(2). С. 42–46.
4. Маріна, О. С. Інтермедіальність художніх форм в сучасному англомовному поетичному дискурсі. *Нова філологія* 83 (2021): 168–174.
5. Павліченко Є. О. Репрезентація національної ідентичності в сучасній візуальній культурі : дис. ... д-ра філософії : 034 «Культурологія». Київ : Київський національний університет культури і мистецтв, 2024.
6. Цапів А. О., Ставенко О. В. Мультимодальне конструювання етнокультурних смислів в австралійських художніх наративах для дітей. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. 2025. № 1. С. 33–42.
7. Що таке культурна гомогенізація? *Thpanorama*. URL: <https://ua.thpanorama.com/articles/cultura-general/qu-es-la-homogeneizacin-cultural.html> (дата звернення: 20.09.2025).
8. Fonchingong C. Symbolism of place and cultural identity in Cameroon. *African Identities*. 2016. Vol. 14, No. 3. P. 233–248. DOI: <https://doi.org/10.1080/14725843.2016.1154815>
9. Halliday M. A. K. Language as Social Semiotic: The social interpretation of language and meaning. London: Arnold, 1978. 256 p.
10. Kress G., Jewitt C. Multimodal discourse analysis. London: Routledge, 2010. 212 p.
11. Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. 2010. New York, Routledge, 212 p.
12. Kress G. Multimodality: Challenges to thinking about language. *TESOL Quarterly*. 2000. № 34 (2). Pp. 337–340.
13. Kress G. The multimodal landscape of communication. *Medien Journal*. 2002. №4. Pp. 4–19.
14. Kress G., van Leeuwen T. Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication. London : Arnold, 2001. 142 p.
15. Mantzaris T. Multimodal Poetics in Contemporary Fiction: Design and Experimentation in North and Central American Texts. Cham : Palgrave Macmillan Cham, 2024. 199 p.
16. Nørgaard N. The Semiotics of Typography in Literary Texts. A Multimodal Approach. *Orbis Litterarum*. 2009. № 64 (2). Pp. 141–160.
17. Zunshine L. Theory of Mind and Experimental Representations of Fictional Consciousness. *Narrative*. 2003. № 11 (3). Pp. 270–291.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025